

Kitap Tanıtımı ve Tenkitler

Milîl ve Nihal, 18, (1), 2021 / ISSN: 1304-5482 / e-ISSN: 2564-6478
Gönderim Tarihi: 10.03.2021 / Kabul Tarihi: 10.04.2021 / Yayın Tarihi: 30.16.2021

Zafer Duygu, **İnciller Güvenilir Metinler midir? -Metodolojik ve Karşılaştırmalı Analizler-** (İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2020), 376 s.

2,3 milyarın üzerinde mensubu bulunan Hıristiyanlık bugün dünyanın en yaygın dinidir. Katolik, Ortodoks ve Protestan Kiliselerinden oluşan üç büyük mezhep ve başka birçok mezhebi ihtiva eden dinin akidesi İsa Mesih anlayışı üzerinden temellenmektedir. Bu anlayışa göre “ Tanrı Oğlu” İsa Mesih, çarmıhta can verip daha sonra dirilerek Âdem’den insanlığa miras kalan aslî günahın kefareti ödemiş ve insanlığın kurtarıcısı olmuştur. Bu anlatıyı “müjde” olarak niteleyen Hıristiyanlık, buna iman edenlere ebedi kurtuluş vaat etmektedir. Bu müjdenin anlatıldığı kutsal kitaplar, miladi ilk yüzyıllarda yazılan İncillerdir. Bunlardan bir kısmı kilise tarafından düzenlenen konsillerce reddedilmiş olup, süreç içerisinde dinî otoritelerce sahih olduğu kabul edilen dört İncil ve başka metinler dinin bugünkü kutsal kitabında yer almaktadır. Peki Mesih’in kurtuluşa vesile olan bu hikayesini anlatan metinler tarihsel açıdan ne kadar güvenilirlerdir? Bu İnciller ne zaman ve kimler tarafından yazılmıştır? Aydınlanma sonrası modern dönemde Kitâb-ı Mukaddes tenkidi bağlamında bu sorulara cevap arayan Hıristiyan akademi dünyasında çok sayıda çalışma yapılmış olup, birçok teori ve araştırma ortaya konmuştur.

Dinler tarihi alanında çalışmalar yapan, özellikle Tarihsel İsa, Pavlus, Havariler, İnciller ve Kilisenin Roma yönetimiyle ilişkileri gibi erken dönem Hıristiyanlığa ilişkin konuları araştıran Zafer

Duygu'nun İncilleri bilimsel perspektiften analiz eden "İnciller Güvenilir Metinler midir?" başlıklı araştırması, bu alanda Türkiye akademisinde önemli bir adım niteliğindedir. Duygu'nun bu eseri, dört İncili Kutsal Kitap eleştirisi bağlamında derinlemesine ele alan kapsamlı bir çalışmadır. Yazar meseleye dair literatürde mevcut olan araştırma, kuram ve eleştirileri metodolojik olarak analiz etmektedir. Duygu, çalışmasında alanın öncü isimlerini ve önemli teorileri zikretmekte, araştırmaların tarihsel seyrine de değinerek sunacağı karşılaştırmalı örneklerin anlaşılmasına zemin hazırlamaktadır.

İncillerin güvenilirliğini sorgularken modern dönemde geliştirilen bilimsel disiplinleri tanıtan yazar, bu metinler hakkında kökleri Antikçağa kadar uzanan tartışmaları da irdelemektedir. Duygu, eserinin ön sözünde bu çalışmanın akademi dünyasına hitap ettiği kadar, alana dair araştırmaları takip eden entelektüel okuyucu kitlesine de sunulmak üzere telif edildiğini ifade etmektedir.

Eser giriş ve sonuç bölümleri hariç üç bölümden oluşmaktadır. Yazar eserin giriş bölümünde Hıristiyan inancının temelini oluşturan İsa Mesih anlatısını ele almakta, İsa'ya dair bilinenlerin ne ölçüde doğru olduğu sorusunu yani kaynak problemini tartışmaktadır. Duygu, İsa'yı tanrısal bir varlık olarak resmeden anlatıların onun şahsiyetine dair elde bulunan sınırlı tarihsel veriyi mitolojik unsurlarla bulanıklaştırdığını ifade etmektedir (s.28).

İlk Hıristiyan cemaatlerden itibaren İsa'nın kim olduğu sorusu tartışma konusu olagelmıştır. Ona dair bilinmeyenlerin bilinenlerden daha fazla olduğunu belirten müellif, Hıristiyan kaynakları dışında, Yahudi ve pagan kaynaklı verilerin İsa'nın özgün öğretileri açısından verimsiz oluşunu onun tarihsel şahsiyetine dair yapılabilecek tüm yorumların eninde sonunda eksik kalacağı yönünde değerlendirmektedir (s.30). İncilleri kaynak olarak değerlendiren yazar, Kanonik İncillerin İsa'yı çelişkili resmettiklerini söylemektedir. Erken dönemde Kilise tarafından gayri sahih ilan edilen "Apokrif İncillerin" de toplu bakışla İsa'ya dair tutarsız ifadeler barındırdığını kaydetmektedir (s.32). Duygu, Hıristiyan dünyada geleneksel olarak kabul gören Matta, Markos, Luka ve Yuhanna isimleriyle tanımlanan "Kanonik İncillerin" tarih biliminin araştırma yöntemlerine göre İsa hakkındaki en eski ana kaynaklar olduğunu belirtmektedir (s.33). Ancak sorunlu yapıları nedeniyle aynı zamanda ona ulaşmadaki en büyük engel de yine İnciller olmakta-

dır (s.34). Bugün nerdeyse bütün araştırmacılara göre İncillerin anonim metinler olduğuna değinen yazar, geleneksel kilisenin iddia ettiği aksine, İncillerin nerede ve kimler tarafından yazıldığı bilinemediğini belirtmektedir. Araştırmacılara göre İncillerin en erken İsa'dan otuz yıl sonra, M.S. 65-95 yılları arasındaki çeşitli tarihlerde yazılmış olabileceklerini aktaran Duygu, yapılan araştırmalar sonucunda İncil yazarlarının anlattıkları olaylara tanık olmadıklarının da tespit edildiğini zikretmektedir. İncillerin *kanonikleşme* sürecine değinen yazar, ilk birkaç yüzyılda İncillerin Hıristiyan çevrelerce kutsal metinler değil de havari hâtıratları gibi görüldüğünü kaydetmektedir (ss.39-43).

İncil yazarlarının kaynaklarına dair üretilen hipotezleri zikreden yazar, bu metinlerin beslendiği sözlü gelenek ve yazılı kaynakların ne derece doğruyu yansıttığını, yazarların kaynakları elden geçirirken içeriğe kendi düşüncelerine göre biçim verip vermediklerini, verdilerse bunun ne kadarının tespit edilebileceği gibi soruları merkeze alan tartışmalara eğilmektedir. Buna ek olarak müellif, metinlerin istinsahı sırasında doğabilecek bilinçli veya bilinçsiz değişiklikleri de dikkate almak gerektiğini vurgulamaktadır.

Birinci bölümde İncillerin Antikçağda tartışılan metinler olduğu, bu tartışmaların hem Hıristiyan karşıtı pagan entelektüellerin eleştirilerinde hem de Hıristiyan yazarların değerlendirmelerinde açığa çıktığı belirtilmektedir. Duygu, II. yüzyılda pagan yazarlar ve bazı Roma imparatorları tarafından İncillerin çelişki barındıran sorunlu yanlarına yöneltilen eleştirilere Hıristiyan çevrelerin yanıt verme çabalarına değinmektedir (s.57). Yazarın aktardığına göre Kilise yazarları; Hıristiyan zihinlerde oluşabilecek şüpheleri gidermek istemiş, metinlerde sorunlu görülen veya çelişki barındıran kısımları izah etmeye çalışmış, mevcut metinler içerisinde görüşlerine yakın olan versiyonları tercih etmiş, metinlerin karma varyantlarını hazırlamış ve hatta metinler üzerinde serbestçe tasarrufta bulunmuşlardır. Çünkü müellifin belirttiği üzere o zamanlar İnciller henüz Hıristiyan dünyada kutsal veya değişmez metinler olarak görülmemekte, en fazla "havari hatıratı" olarak algılanmaktaydılar (s.108-109). Yazarın aktardığına göre II. yüzyıldan sonra İncillere bakış değişmiş, Kilisenin propagandasını yaptığı Pavlusçu anlayışa en yakın olan dört İncil öne çıkmaya başlamıştır. Bundan sonra ise metinlerin sorunlu kısımları alegorik yorumlama usulüyle çözümlenmeye çalışılmıştır (s.110).

İkinci bölümde yazar Kitabı Mukaddes eleştirisi bağlamında İncilleri ele almaktadır. Eski Ahit ve Yeni Ahitten oluşan Kutsal Kitap'ın Yeni Ahit metninin -Pavlus'a atfedilen mektupların bir kısmı hariç- tamamen anonim olduğunu belirten Duygu, bu metinlerin günümüze gelene kadar defalarca elden geçirildiklerine dair bilimsel kanıtları bu bölümde ortaya koymaktadır. Kutsal Kitap eleştirisinde öne çıkan iki büyük başlığın "metin eleştirisi" ve "tarihsel eleştiri" olduğunu belirterek bu yöntemleri ve prensipleri örneklerle açıklamaktadır (s.137). Metin eleştirisinin teorisi ve yöntemini açıkladıktan sonra yazar, metnin tarihsel süreçte nasıl şekillendiğine örnekler vererek İncilleri istinsah edenlerin de tercüme edenlerin de zaman zaman bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde İncil metinlerini tahrif ettiklerini gözler önüne sermektedir (ss.156-163).

İkinci bölüme Kitabı Mukaddes eleştirisi bağlamında önemli bir diğer başlık olan tarihsel eleştiriyle devam eden Duygu, metni oluşturan arka planı ve yazarını tanımanın, metni etkileyen faktörlerin ve metnin vermek istediği mesajın tarihçi açısından zaruret olduğunu vurgulamaktadır (s.180). Yazar, İncil metninin oluşum süreçlerinin "sözlü rivayet" süreci, sözlü rivayetlerin yazılı metinlere dönüşmeye başladıkları dönem ve nihai metinlerin ortaya çıktıkları dönem, olmak üzere üç dönemde tamamlandığını ifade etmektedir (s.187). Tarihsel eleştirinin alt başlıkları olan "kaynak eleştirisi", "form eleştirisi" ve "redaksiyon eleştirisi" de sırasıyla bu dönemlerin sorunlarına yoğunlaşan yöntemlerdir (s.188). Müellif, bu yöntemlerin ışığında ulaşılan sonuçlara göre İncilleri yazanların bilinemediğini, bu yazarların İsa ve havarilerinden çok sonra yaşadıklarını ve anlattıkları olaylara tanık olmadıklarını, kendilerine ulaşan sözlü ve yazılı kaynakları yeniden şekillendirerek İncil metinlerini oluşturduklarını düşünmektedir (s.196).

Oldukça hacimli olan üçüncü bölümde yazar, İncil metinleri arasında ne gibi ilişkiler olduğunu araştıran 'Sinoptik Problem' adı verilen disiplini konu etmekte ve bu problemin köklerinin antikçağa kadar uzandığını belirtmektedir. Sinoptik olarak tabir edilen Matta, Markos ve Luka İncillerinin karşılaştırılarak bütüncül şekilde okunmasını temel alan bu disiplinin kavramlarını ele alan Duygu, problemin çerçevesini çizdikten sonra sunulan başlıca çözüm önerilerini ve öne çıkan teorileri tartışmaktadır. Söz konusu teorileri ve savunucularının argümanlarını titizlikle analiz eden müellif, Matta, Markos ve Luka İncillerinin ortak olarak içerdikleri materyale ve

uyumsuz oldukları noktalara dair örnekler sunmaktadır. Sinoptik İncillerin birbirleriyle uyumlu olduğu kısımların daha fazla olduğunu belirten Duygu Söz konusu İnciller arasındaki uyum ve uyumsuzlukları açıklamaya yönelik ortaya atılan görüşleri aktarmakta, araştırmacılarca en çok tercih edilen, Markos İncilinin önce yazıldığı görüşünü kanıtlayan verileri tablolarla örneklemektedir (ss. 284-332).

Yuhanna İncili'nin Sinoptik kapsamın dışında kaldığını ifade eden müellif, bu durumun sebeplerine dair araştırmacıların değerlendirmelerini aktarmaktadır. Yazarın belirttiğine göre Yuhanna İncili ile Sinoptik İnciller arasında içerik, üslup, kronolojik düzen ve özellikle de teoloji anlayışı bağlamlarında bariz farklılıklar bulunduğundan Yuhanna İncili'ni "metinler arası ilişkiler" bağlamında Sinoptik Problem kapsamına almak mümkün değildir. Ayrıca müellif, Yuhanna İncili'nin İsa'yı ve öğretilerini anlatmaktan ziyade Kilisenin Mesih inancını temellendirmeyi amaçlayan anlatımına dikkat çekerek, Tarihsel İsa araştırmaları açısından Yuhanna'nın Sinoptik İncillere kıyasla daha az değer verilen bir metin olduğunu aktarmaktadır (s.248). Bölümün son kısmında ise redaksiyon eleştirisi yönteminin ışığında İncil yazarlarının oluşturdukları metinlere yaptıkları müdahaleleri ayrıntılarıyla sıralamaktadır.

Sonuç bölümünde yazar, İnciller hakkında modern dönemde ivme kazanan eleştirilerin Antikçağda var olduğunu, dört İncilin ikinci yüzyılda kutsal metinler olarak görülmediğini ve bu metinlerin yazarları tarafından tahrif edildiğini hatırlatmaktadır. Duygu, İncillerin İsa ve öğretisi hakkında ana kaynak hüviyeti taşıyan başlıca metinler olmalarına rağmen tarihsel açıdan güvenilir addedilememeleri hasebiyle bu kaynakların aynı zamanda İsa'ya ve özgün öğretilerine ulaşmanın önündeki en büyük engel olduklarını ifade etmektedir. Yazar, alana dair araştırma yapacak olanların bu paradoksu göz önünde bulundurması gerektiğini hatırlatarak çalışmasını sonlandırmaktadır (s.337).

Yazarın çalışmasının her safhasında gösterdiği özen ve titizlik gözden kaçmamaktadır. Metodolojisi ve sistemli analizleriyle okuruna konuya dair derin bir kavrayış kazandıran eser akademik yönden yetkin, kapsamlı bir çalışmadır. Dinler tarihi sahasında uzmanlaşan araştırmacılar için kaynak niteliğinde bir eser kaleme alan Duygu, alana ilgi duyan okura da zengin bir içerik sunmaktadır. Sinoptik Problem kapsamının dışında kalması nedeniyle

üçüncü bölüme dâhil edilemeyen Yuhanna İncili'ne dair malumat diğer İncillere nispeten eserde daha az yer tutmaktadır. Müellifin Yuhanna İncili'ni Kitabı Mukaddes eleştirisi bağlamında etraflıca ele alacağı ilave bir bölümün, okurun zihnindeki resmin tamamlanması bakımından yerinde olacağı düşüncesindeyim. Bir Dinler Tarihi çalışmasının nasıl olması gerektiğine dair güzel bir örnek teşkil eden bu kitabın, 'Kitab-ı Mukaddes Eleştirisi' alanında Türkiye akademisi dünyasında yapılacak yeni araştırmalara öncü olacağı kanaatindeyim.

Rumeysa Tanrıver

(Yüksek Lisans Öğrencisi,
Mardin Artuklu Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,
Din Bilimleri Anabilim Dalı)

